

Posudek bakalářské práce Moniky Vajsochrové „Konstrukce femininity v časopise Vlasta v 60. letech 20. století“

Monika Vajsochrová si pro svou práci vybrala zajímavé téma, které směřuje k zaplnění jednoho z mnoha bílých míst, pokud jde o pochopení zkušenosti české společnosti s reálným socialismem. Jako metodu analýzy časopisu Vlasta se rozhodla využít kvantitativní obsahovou analýzu, což je standardní a oprávněná volba. Práce však má mnohé rezervy, které výrazně snižují její kvalitu i výpovědní hodnotu.

Na úvod bych ale rád podotkl, že oceňuji kvalitu finální editorské práce, neboť práce je prakticky prosta překlepů a gramatických chyb, což bohužel zdaleka nebývá pravidlem. Dobrá je také kultura psaného projevu.

Formální stránka se však netýká pouze pravopisu, ale i základních řemeslných dovedností. V této souvislosti je výmluvné, že již na str. 7 autorka cituje prakticky doslovně věty Jiřiny Šiklové, ale tuto citaci nedává do uvozovek. Protože neznám většinu ostatní literatury, mohu se jen dohadovat, zda je to jen ojedinělé opomenutí nebo známka neznalosti zásad odkazování a citování. Skutečností, že jsem na prvních 25 stránkách našel jen jednu přímou citaci, naznačuje spíše druhou možnost. Tento závěr podporuje i zjištění, že je autorka v textu schopna opakovaně vyjmenovat pět členů autorského týmu vedeného Schulzem (str. 29, 30).

V práci zaměřené na genderové téma bych také neočekával genderově necitlivý jazyk. Skutečně „*tvořily ženy 42% pracovníků v průměru*“ (str. 22)?

Na základě přečtení podkapitoly věnované základním pojmům si nejsem jist, zda autorka rozumí genderové problematice. Jinak by asi nemohla tvrdit věci jako: „*Lidské pohlaví, které je biologicky dané, poskytuje základ, podle něhož lidé konstruují kategorii zvanou gender...*“ (str. 7), „*Gender však není dichotomií, obsahuje totiž postoje a chování, které během života získáváme v rámci kontaktu s ostatními lidmi...*“ (str. 7) či „*Druhá vlna feminismu přináší myšlenku, že biologická determinace žen mnohdy zpřičňuje jejich nižší požadavky na typ zaměstnání a mzdu*“ (str. 9). U obhajoby by měla tato sporná tvrzení vyargumentovat.

Logika argumentu není vždy zřetelná, jako například v podkapitole 1.2, kde autorka skáče z jednoho tématu ke druhému bez jakýchkoliv srozumitelných přechodů (druhá vlna feminismu, feminismus, ženské časopisy) a nezřídka v rozporu s principem postupovat od obecného ke konkrétnějšímu. Například obecná diskuse feminismu by asi měla předcházet diskusi jeho druhé vlny. Nemluvě o tom, že autorka předpokládá, že bakalářskou práci budou číst poučení lidé, protože řadu kontextuálních věcí nevysvětluje. Na str. 8 například diskutuje tzv. druhou vlnu feminismu, ale neztrácí čas tím, že by vysvětlila, co to vlastně znamená, kolik vln feminismus má či jaké jiné typy kategorizace feministické teorie známe.

Autorka následně bez vysvětlení přechází k diskusi „ženských“ časopisů, aniž by definovala, co si pod tímto pojmem představuje. Navíc tvrdí věci, které nejsou podloženy odkazy na relevantní literaturu, a čtenář se může jen dohadovat, odkud je má. Vzápětí v rámci jednoho nekonečného odstavce (str. 9-10) začne diskutovat diferenciaci světa práce a světa rodiny s nástupem modernity, aby se opět vrátila k obsahu ženských časopisů. Praxe nedokazování pokračuje a čtenář se nedozví, jak autorka ví, že: „*Od 60. let 20. století se na Západě v tisku množí články poukazující na nespravedlivé rozdělení rolí a frustraci žen v domácnosti...*“, „*Dívky začínají studovat proto, aby se později uplatnily a našly si zaměstnání, které jim zajistí finanční nezávislost...*“ atd.

Podobně „neučesané“ jsou i další kapitoly, u kterých se někdy nekryjí názvy s obsahem, jako v případě podkapitoly 1.4.1. Ekonomická krize po roce 1962 nebo 1.5 Podoby femininity. Polovinu podkapitoly 1.4.1 zabírá diskuse Pražského jara a

podkapitola 1.5 není o podobách femininity, ale o některých aspektech života žen v 60. tých letech.

Silně také pochybuji o tom, že se dá říci, že: „*Ženská otázka nebyla ve středu zájmu Karla Marxe a jeho ideologie*“ (str. 12). Zvláště, když autorka vzápětí konstatuje, že se jí věnoval Bedřich Engels, který byl spoluvůrcem zmíněné ideologie (zde by autorka měla vysvětlit, co si vlastně pod tímto nadužívaným termínem představuje). „*Ženská*“ otázka asi byla součástí komunistické ideologie (o čemž svědčí i výčet opatření pro zlepšení postavení žen, který autorka předkládá na str. 12-15), ale představy o jejím řešení se rozcházely s představami (druhé vlny) feminismu.

Na práci, která se věnuje genderu a médiím, je v teoretické části velmi nedostatečně představena problematika médií (1,2 stránky). Autorka v podstatě pouze zmiňuje, že mají vliv na příjemce jejich produktů, že utvářejí jejich názory a postoje a že existují nějaké skupiny lidí, které nastolují agendu, čímž zřejmě nevědomky odkazuje k teorii nastolování agendy (agenda setting). V dalším textu se pak neznalost mediální teorie projevuje například v tom, že autorka neví, že nejen časopisy, ale i denní tisk se snaží zaujmout specifické segmenty obyvatelstva. Navíc nabízí některé logické lapsy, jako když zmiňuje, že Vlasta „*byla de facto jediným časopisem pro ženy vycházejícím za komunismu v Československu...*“ (str. 27). To asi trochu problematizuje to, že by se snažila zaujmout specifické segmenty obyvatelstva, pokud se tím tedy nemyslí ženy jako skupina, ale to citování Renzetti a Curran na mysli jistě neměli. Obecně ale platí, že v této podkapitole měla být představena problematika genderu a médií i „ženských“ časopisů mnohem zevrubněji.

Pokud Teoretická část trpí celou řadou zásadních problémů, Empirická část je ještě problematičtější. Již samotný výběr čísel časopisu pro analýzu vyvolává otázky, protože je asi velký rozdíl mezi ročníkem 1969 a ročníky 1962 a 1964. Zde jaksi nerozumím vysvětlení rozhodnutí analyzovat všechna čísla dohromady:

Můj výzkum zahrnuje jak čísla Vlasty před rokem 1968, tak po něm. Nakonec jsem se však rozhodla interpretovat data za celá 60. léta dohromady. Dospěla jsem k tomuto kroku především proto, že časopis Vlasta v roce 1969 byl již podstatně delší (přibližně dvojnásobně), než předchozí analyzované ročníky 1962 a 1964. Porovnávání let mezi sebou by z tohoto důvodu nebylo objektivní. (str. 38-39)

Proč by takové porovnávání nemělo být objektivní?

Pokud si autorka stanovuje výzkumné otázky (str. 29), měla by asi zároveň vyjasnit, jak rozumí jednotlivým konceptům, se kterými pracuje. Jak například definuje „moderní roli“ ženy? Co je pro ni role tradiční? Bez vyjasnění těchto otázek, není jasné, co chce vlastně zjistit.

Mnohem zásadnější je však zjištění, že autorka neporozuměla metodě kvantitativní obsahové analýzy jako takové. Kódovací kniha v rámci této metody totiž neslouží k zanášení vět ze článků, ale jako přehledný seznam použitých kódů/proměnných. Ke kódovací knize samozřejmě patří kódovací instrukce, které obsahují definice jednotlivých proměnných a jejich kategorií. Ani jeden z těchto základních nástrojů jsem nenalezl v Přílohách, což je zásadní pochybení. Jakýsi pokus o vymezení proměnných lze sice najít na stránkách 32-38, ale zdaleka nemá podobu jasných definic, které by umožnily replikaci předložené analýzy. V každém případě mi uniká spojení mezi vymezením některých proměnných a nabízenými příklady. Co má například společného věta „*Pokud mne budou potřebovat, zůstanu v práci ráda.*“ s profesionalitou žen? Co věta „*Shýbla se nad okrajem dětské postýlky a láskyplně se zahleděla na spící Kusum.*“ s Tradičním pohledem (na ženy)?

Dále musím podotknout, že kódování nespočívá ve vybírání vět, kde se „*přímo vyskytlo slovo 'žena'*“, ale v zapisování, kolikrát se ta která kategorie té které proměnné

v kódovací jednotce objevuje. Kódovací jednotka asi byla spíše článek, než věta a souvětí, jak autorka tvrdí.

Skutečnost, že články lze různě kategorizovat, také nebrání tomu, aby byl článek kódovací jednotkou, jak autorka tvrdí. U obhajoby by též měla vysvětlit, co si v rámci obsahové analýzy představuje pod podkategoriemi dané kategorie. Ještě více mne autorka zmátla větou: „...na jejich základě jsem vytvořila kategorie a podkategorie, které v rámci výzkumu představují proměnné“ (str. 31). Že by neznala ani souvislost mezi proměnnými a jejich kategoriemi? Minimálně to tak vypadá, protože opakovaně tyto dva koncepty zaměňuje (např. str. 31-32).

Kapitolou samou o sobě je výčet proměnných, který autorka nabízí na str. 31-32. U většiny nerozumím logice jejich kategorií. Někde mi celá řada kategorií chybí, jiné proměnné ani kategorie nemají (IV. Emancipace, rovnoprávnost; VI. Žena a technika, VIII. Žena a koníčky), ačkoliv se nezdá, že by šlo o jednoduché proměnné typu „Počet let“ či „Rok narození“.

Dále se však zdá, že autorka nemá jasno ani v tom, co je to genderový výzkum, protože jinak by asi sotva mohla napsat:

Rozhodla jsem se nezahrnovat do výzkumu věty o konkrétních profesích žen...Usoudila jsem, že jsou relevantní spíše pro sociologický výzkum než pro výzkum genderový. Jedná se například o větu: "Zjara pracovala ve stavební četě, za pár let přešla do pískovny. Za předpokladu, že by věta zněla následovně, využila bych ji do výzkumu: Zjara pracovala ve stavební četě, což pro ni bylo náročné vzhledem k tomu, že vychovávala malého synka. (str. 31)

Do obhajoby by měla tuto problematiku nastudovat a u obhajoby vysvětlit, co mne vede k tomuto závěru.

Vzhledem k výše řečenému je samozřejmě problematická i vlastní analýza dat. Nelze například posoudit, zda podkategorie, které autorka diskutuje, skutečně vyjadřují, to, co říká, že vyjadřují. K tomu se přidávají operace, jejichž smysl čtenář nedokáže vzhledem k chybějící Kódovací knize a chybějícím kódovacím instrukcím posoudit, jako např.: „Celek zde netvoří celkový počet vět, ale celkový počet přiřazených kódů. Ten byl získán součtem veškerých kódů všech kategorií a podkategorií“ (str. 42). Pouhá skutečnost, že se třetina vět v rámci proměnné Harmonizace domácnosti a zaměstnání váže k předškolním zařízením (str. 43), nám toho také moc neřekne. Zajímavé by bylo zjistit, jaká témata Vlasta v souvislosti s předškolními zařízeními zvedala.

O řadě „zjištění“ lze také bez bližšího rozboru pochybovat. Pokud například nevíme, co konkrétně Vlasta píše o vzdělání žen či o ocenění žen, nemůžeme pouze na základě toho, že o nich píše často a že jsme je podřadili pod proměnnou Důraz na profesionalitu žen, tvrdit, že „...Vlasta velmi často v souvislosti se ženami prezentovala myšlenku, že ženy by měly to, co dělají, vykonávat profesionálně“ (str. 44). Podobně například psaní o domácích pracích či o vzhledu žen samo o sobě vypovídá málo o Tradičním pohledu (na ženy). Co když je přisuzování domácích prací ženám kritizováno? Co když je důraz na vzhled zpochybňován?

V Empirické části prakticky zcela chybí provázání s částí Teoretickou částí. Není pak jasné, proč si autorka dala takovou práci popisovat kontext reálného socialismu, když je pro ni vzhledem k analýze zcela irelevantní? Celkově konstatuji, že analýza zůstává především na úrovni popisu.

Ve světle těchto výhrad vidím jako problematické i „Zodpovězení výzkumných otázek“. Ačkoliv si myslím, že je zřejmě pravda, že Vlasta prezentovala spíše tradičnější pohled na ženy, předkládaná analýza to doložit nemohla. Protože autorka při sestavování kódů i při analýze prakticky nevěnovala pozornost ose veřejný/soukromý, pochybuji i o její odpovědi na otázku, zda je ve Vlastě femininita konstruována spíše v souvislosti se

soukromou sférou či s veřejnou sférou. Totéž podle mne platí i o ose tradiční role/moderní role.

Závěr navazuje na podkapitulu „Zodpovězení výzkumných otázek“ a přináší řadu nepodložených tvrzení. Jak například autorka ví, že „Žena nebyla 'na druhém místě' za mužem“, když vůbec nesledovala prezentaci mužů? Jak ví, že: „Stát měl pomoci ženám a vytvořit dostatek předškolních zařízení, aby mohly pracovat“, když tento aspekt neanalyzovala?

Vzhledem k výše zmíněnému a při zohlednění mých zkušeností s úrovní bakalářských prací navrhuji přinejlepším známku dobře, přičemž finální rozhodnutí bude záviset na obhajobě.

Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

31.5.2011

oponent